

Karl Marx

PROUDHONISTA

(KIRJE J. B. SCHWEITZERILLE)¹⁶⁶

Lontoossa 24. tammikuuta 1865

Arvoisa herral

Sain eilen kirjeen, jossa Te vaaditte minulta seikka-peräistä *Proudhonin* arvostelua. Ajan puute estää minua täyttämästä toivomustanne. Sitä paitsi minulla ei ole käsillä hänen *ainoatakaan* teostaan. Osoittaakseni Teille kuitenkin, että minulla on hyvää tahtoa, kyhäsin kii-reesti lyhyen hahmotelman. Voitte sitä sitten täyden-tää, tehdä lisäyksiä, lyhennellä, sanalla sanoen tehdä mitä parhaaksi katsotte.*

Proudhonin ensimmäisiä kokeiluja en enää muista. Hänen oppilaskirjoituksensa »*Yleismaailmallisesta kie-lestä*»¹⁶⁷ osoittaa, miten kursailemattomasti hän ryhtyi käsiksi ongelmiin, joiden ratkaisemiseen hänellä ei ollut alkeellisimpiakaan tietoja.

Hänen ensimmäinen teoksensa »*Mitä omistus on?*» on ehdottomasti hänen parhain teoksensa. Se on käänteentekevä, ellei sisältönsä uutuuden, niin ainakin sen uuden ja häikäilemättömän tavan puolesta, jolla toistetaan vanhaa. Hänen tuntemiensa ranskalaisten sosialistien ja kommunistien teoksissa ei tietysti vain arvosteltu kai-kinpuolin »*propriété*»**, vaan se jopa utooppisesti »*lakkautettiin*». Tässä kirjassa Proudhonin suhde Saint-Simoniin ja Fourieriin on likimain samanlainen kuin Feuerbachin suhde Hegeliin. Hegeliin verraten Feuerbach

* Olemme katsoeet parhaaksi julkaista kirjeen ilman mitään muutoksia. (»*Social-Demokrat*» lehden huomautus.)

** — »omistusta». *Toim.*

on peräti köyhä. Hegelin *jälkeen* hän oli kuitenkin kehitykseen käänteentekevästi vaikuttanut mies, sillä hän nosti *etualalle* eräitä kristilliselle käsitykselle epämieluisia ja arvostelun menestykselle tärkeitä puolia, jotka Hegel oli jättänyt mystillisen clair-obscurin* peittoon.

Tästä Proudhonin teoksesta uhkuu vielä voimakaslihaksinen tyyli, jos niin voidaan sanoa. Ja tämän tyylin katson sen pääansioksi. Näkyy, että sielläkin, missä Proudhon vain kertaa vanhaa, se on hänelle itsenäinen löytö, että se, mitä hän puhuu, on hänelle itselleen ollut uutta ja hän arvostaa sen uudeksi. Ärsyttävä uhkamielisyys, jolla hän ahdistaa kansantaloustieteen »pyhimmistä pyhimpää», teräväjärkiset paradoksit, joilla hän pilkkaa matalahenkistä porvarillista ymmärrystä, musertava arvostelu, pureva iva, siellä täällä ilmenevä syvälinen ja vilpitön suuttumus nykyisyyden inhottavuutta kohtaan, vallankumouksellinen vakaumuksellisuus — kaikella tällä »*Mitä omistus on?*» sähköisti lukijoita ja teki ensi kerran ilmestyttyään voimakkaan vaikutuksen. Tiukasti tieteellisessä poliittisen taloustieteen historiassa tämä kirja tuskin ansaitsisi mainintaa. Mutta sellaisilla sensaatioteoksilla on oma merkityksensä tieteessä samoin kuin kaunokirjallisuudessaakin. Otettakoon esimerkiksi *Malthusin »Väestöstä»*. Ensi kerran ilmestyessään se ei ollut mitään muuta kuin »*sensational pamphlet*** ja lisäksi *plagiaattia* alusta loppuun asti. Ja miten voimakkaan vaikutuksen tuo *ihmissukua häpäisevä paskilli* silti teki!

Jos Proudhonin kirja olisi edessäni, olisi helppoa muutamilla esimerkeillä näyttää hänen *alkuperäinen kirjoitustapansa*. Niissä kohdissa, joita hän itse pitää tärkeimpinä, hän jäljittelee *antinomioiden* käsittelyssä *Kantia* — tämä oli ainoa saksalainen filosofi, jonka hän tunsii silloin käännösten perusteella — ja syntyy selvä vaikutelma, että hänelle, samoin kuin Kantillekin, antinomien ratkaiseminen on jotain sellaista, mikä on ihmisjärjen »*tuolla puolella*», ts. mikä hänen omalle järjelleen jää epäselväksi.

* — hämärän. *Toim.*

** — »sensaatiomainen häväistyskirjoitus». *Toim.*

Huolimatta kaikesta näennäisestä mullistavasta kumouksellisuudesta jo »Mitä omistus on?» kirjasta tapaa sen ristiriidan, että Proudhon toisaalta arvostelee yhteiskuntaa ranskalaisen palstatilallisen (myöhemmin *petit bourgeoisin**) katsantokannalta ja näiden katsantokantojen valossa, mutta toisaalta soveltaa yhteiskuntaan sosialisteilta perimäänsä mittapuuta.

Jo itse otsikko viittasi kirjan puutteellisuuksiin. Kysymys oli asetettu niin väärin, että siihen oli mahdotonta antaa oikeaa vastausta. *Antiikkiset omistussuhteet* tulivat *feodaalisten* hävittämiksi, ja feodaaliset — *porvarillisten*. Itse historia oli siis näin muodoin suorittanut aikaisempien *omistussuhteiden* arvostelun. Se mitä Proudhon varsinaisesti käsitteli, oli *nykyinen porvarillinen omistus*. Kysymykseen: mitä se on? — voitiin vastata vain erittelemällä kriittisesti *kansantaloustiedettä*, joka käsittää näiden *omistussuhteiden* kokonaisuuden niiden reaaliossa muodossa, ts. *tuotantosuhteina*, eikä niiden *juridisessa* ilmauksessa *tahdollisina suhteina*. Mutta kun Proudhon satoi nämä taloidelliset suhteet kokonaisuudessaan yleiseen juridiseen käsitteeseen »*omistus*», »*la propriété*», niin hän ei voinutkaan päästä sitä vastausta pitemmälle, jonka *Brissot* oli antanut jo ennen 1789 samoin sanoin samankaltaisessa teoksessa¹⁶⁸: »*La propriété c'est le vol*»**.

Parhaassa tapauksessa siitä seuraa vain, että porvarillis-juridiset »*varkaus*»-käsitteet sopivat myös porvarin omaan »*rehelliseen*» tuloon. Toisaalta, koska »*varkaus*» omistuksen väkivaltaisena loukkauksena *edellyttää omistusta*, Proudhon meni sekaisin kaikenlaisissa, hänelle itselleen epäselvissä *todellista porvarillista omistusta* koskevissa järkeilyissään.

Oleskellessani Pariisissa 1844 jouduin henkilökohtaiseen kosketukseen Proudhonin kanssa. Mainitsen siitä tässä, koska minäkin olen tiettyssä mielessä syypää hänen »*sophisticationiinsa*», joksi englantilaiset nimittävät kauppa-artikkelien väärentämistä. Pitkien, usein läpi yön kestäneiden kiistojen aikana saastutin hänet hänen suureksi vahingokseen hegeliläisyydellä, jota hän saksan

* — pikkuporvarin. *Toim.*

** — »omaisuus on varkautta». *Toim.*

kieltä taitamattomana ei kuitenkaan voinut kunnollisesti tutkia. Jouduttuani karkotetuksi Pariisista herra *Karl Grün* jatkoi alkamaani työtä. Saksalaisen filosofian opettajana tällä oli minuun verrattuna vielä se etu, ettei hän itse ymmärtänyt siitä mitään.

Vähää ennen hänen toisen suuren teoksensa »*Kurjuuden filosofia jne.*» ilmestymistä Proudhon itse tiedotti siitä minulle hyvin seikkaperäisessä kirjeessä, jossa on mm. seuraavat sanat: »*J'attends votre férule critique*»*. Ja todellakin, tuo arvostelu ryöpsähti pian hänen niskaansa (kirjassani »*Filosofian kurjuus jne.*», Pariisi 1847** sellaisessa muodossa, että se teki ainiaaksi lopun ystävyystämme.

Tässä sanotusta näette, että kirjassaan »*Kurjuuden filosofia, eli taloudellisten vastakohtien järjestelmä*» Proudhon oikeastaan ensi kerran antoi vastauksen kysymykseen: »*Mitä omistus on?*» Tosiaankin, vasta ensimmäisen kirjansa ilmestymisen jälkeen Proudhon alkoi taloudelliset tutkimuksensa; hän havaitsi, että hänen tekemäänsä kysymykseen ei voida vastata *haukkumisella*, vaan ainoastaan *erittelemällä* nykyaikaista *kansantaloustiedettä*. Samalla hän yritti esittää dialektisesti taloudellisten kategorioiden järjestelmän. *Kantin* ratkaisemattomien »*antinomioiden*» tilalle piti nyt astua kehityksen välineeksi *Hegelin »ristiriidan*».

Hänen kaksiosaista, paksua teosta koskevan arvosteluni Te löydätte vastausteoksestani. Siinä olen mm. osoittanut, kuinka vähän Proudhon on perehtynyt tieteellisen dialektiikan salaisuuksiin ja kuinka hän toisaalta yhtyy spekulatiivisen filosofian illuusioihin vääntäessään *taloudelliset kategoriat* ennestään oleviksi, *ikuisiksi aatteiksi* sen sijaan että käsittäisi ne *aineellisen tuotannon määrättyä kehitystasetta vastaavien historiallisten tuotantosuhteiden teoreettiseksi ilmaukseksi* ja kuinka hän tuota kiertotietä palaa jälleen porvarillisen taloustieteen kannalle***.

* — »Odotan ankaraa arvosteluanne». *Toim.*

** Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 149—279. *Toim.*

*** »Sanoessaan, että olemassaolevat suhteet — porvarillisen tuotannon suhteet — ovat *luonnollisia*, taloustieteilijät antavat siten ymmärtää, että ne ovat nimenomaan niitä suhteita, joiden vallitessa rikkaus luodaan ja tuotantovoimat kehittyvät luonnon-

Osoitan edelleen vielä, kuinka hän peräti riittämättömästi ja jopa suorastaan koulupoikamaisesti tuntee kansantaloustieteen, jota on ryhtynyt arvostelemaan, ja kuinka hän yhdessä utopistien kanssa tavoittelee niin sanottua »tiedettä», jonka avulla voitaisiin keksiä a priori* kaava yhteiskunnallisen ongelman ratkaisemiseksi», sen sijaan että ammentaisi tiedettä historiallisen liikkeen kriittisestä tiedostamisesta, liikkeen, joka itse luo vapautuksen aineelliset edellytykset. Vastausteoksessani osoitan erikoisesti, kuinka epäselviksi, vääriksi ja puolinaisiksi jäävät Proudhonin käsitykset kaiken perustasta — vaihtoarvosta; sen takia hän näkee Ricardon arvoteorian utooppisessa tulkinnassa uuden tieteen perustan. Päätelmäni hänen yleisestä katsantokannastaan esitän yleiskohdittain seuraavasti:

»Jokaisella taloudellisella suhteella on hyvä ja huono puolensa — se on ainoa kohta, jossa herra Proudhon ei itseään kumoa. Hyvän puolen tuovat hänen mielestään esiin taloustieteilijät; huonon puolen taas paljastavat sosialistit. Taloustieteilijöiltä hän ottaa ikuisten suhteiden välttämättömyyden; sosialisteilta hän ottaa sen illuusion, että kurjuudessa nähdään vain kurjuus (sen sijaan että siinä nähtäisiin vallankumouksellinen, hajottava puoli, joka kukistaa vanhan yhteiskunnan**). Hän on samaa mieltä kumpienkin kanssa yrittäen samalla nojautua tieteen auktoriteettiin. Tieteen hän rajoittaa tieteellisen kaavan surkeisiin mittoihin; hän on mies, joka tavoittelee kaavoja. Näin muodoin herra Proudhon imartelee itseään luullessaan ottaneensa arvostelun alaiseksi sekä kansantaloustieteen että kommunismin, mutta itse asiassa hän on niitä kumpaakin alempana. Hän on taloustieteilijöitä alempana, koska luulee, että maagisen

lakien mukaisesti. Itse nämä suhteet ovat siis ajan vaikutuksesta riippumattomia luonnon lakeja. Ne ovat ikuista lakeja, jotka tulevat aina hallitsemaan yhteiskuntaa. Näin muodoin tähän saakka on historia ollut, mutta nyt sitä ei enää ole.» (Ks. teokseni 113. sivua.) [Ks. tästä tämän laitoksen 2. osaa, s. 232.] *Toim.*

* — ennakolta, ennen kokemusta, lähtien abstraktisesta mietelmästä. *Toim.*

** Sulkeissa olevan lauseen Marx on lisännyt tähän kirjoitukseen. *Toim.*

kaavan omaavana filosofina hänen ei tarvitse syventyä puhtaasti taloustieteellisiin yksityisseikkoihin; hän on sosialisteja alempana, koska hänellä ei ole riittävästi miehuullisuutta eikä myöskään riittävästi ymmärrystä kohotakseen, vaikkapa mietiskelyssä, porvarillisen näköpiirin yläpuolelle...

Tieteen miehenä hän haluaa leijaila porvari- ja proletari-ien yläpuolella, mutta hän on vain pikkuporvari, joka horjuu alinomaa pääoman ja työn välillä, kansantaloustieteen ja kommunismin välillä.»*

Näin ankaralta kuin tämä tuomio kuulostaakin, allekirjoitan nytkin sen jokaisen sanan. Mutta samalla muistuttakoon, että siihen aikaan, kun julistin Proudhonin kirjan pikkuporvarillisen sosialismin säännöskokoelmaksi ja todistin sen teoreettisesti, taloustieteilijät ja sosialistit julistivat Proudhonin pannaan ultravallankumouksellisenä. Sen vuoksi en myöhemminkään yhtynyt niihin, jotka huusivat, että hän on »kavaltanut» vallankumouksen. Se ei ollut hänen syynsä, jollei hän heti alusta pitäen sekä muiden että itsensäkin väärin ymmärtämänä täyttänyt perusteettomia toiveita.

Kirjassa »*Kurjuuden filosofia*» Proudhonin esitystavan kaikki puutteet pistävät silmään hyvin epäedullisesti muodostaen vastakohdan teokselle »*Mitä omistus on?*». Tyyli on usein ampoulea** kuten ranskalaiset sanovat. Pöyhkeä spekulatiivinen mongerrus, jonka pitäisi olla muka saksalaista filosofista esitystapaa, alkaa säännöllisesti siellä, missä gallialainen järjen terävyys pettää. Kerskaileva, omahyväinen, mainostava sävy, varsinkin ikävystyttävä laverteleminen »*tieteestä*» ja teennäinen pöyhkeily sillä suorastaan vihlovat korvaa. Vilpitön hartaus, joka huokuu hänen ensimmäisestä teoksestaan, korvataan tämän kirjan tietyissä kohdissa jatkuvasti kuumaisen kiihkeällä päätöksellä. Sitä paitsi siinä on itseoppineen avutonta ja inhottavaa pyrkimystä kerskailla tietellisyydellään, itseoppineen, jonka synnynnäinen ylpeys ajattelunsa omaperäisyydestä ja itsenäisyydestä on jo

* Sama, s. 119, 120. [Ks. täällä laito'ksen 2.] osaa, s. 236—237.]
Toim.

** — mahtipontista. Toim.

murtunut ja joka nyt nousukkaana tieteessä kuvittelee, että hänen pitää pöyhkeillä sillä, mikä hän ei ole ja mitä hänellä ei ole. Sitten se pikkuporvarin ajatustapa, kun hän hyökkää sopimattoman karkeasti, tyhmästi, pinnallisesti ja suorastaan väärin sellaista miestä kuin *Cabetia* vastaan, joka ansaitsee kunnioitusta Ranskan proletariaatin liikkeessä esittämänsä osan vuoksi¹⁶⁹, mutta sitä vastoin esimerkiksi *Dunoyeria* kohtaan (olihan tämä tosin »valtionneuvos») hän on hyvin kohtelias, vaikka tuon Dunoyerin koko merkitys on siinä koomisessa vakavuudessa, jolla hän paksussa kolmiosaisessa ja sietämättömän pitkäveteisessä teoksessaan¹⁷⁰ saarnaa rigorismia, jota Helvétius luonnehtii seuraavasti: »*On veut que les malheureux soient parfaits*» (»Onnettomilta vaaditaan täydellisyyttä»).

Helmikuun vallankumous oli ajan puolesta Proudhonille todellakin kovin sopimaton, sillä hänhän oli juuri muutamia viikkoja ennen sitä todistanut kumoamattomasti, että »*vallankumousten aikakausi*» on ainiaaksi mennyt ohi. Hänen puheensa kansalliskokouksessa, niin vähäistä kyseessä olevien olosuhteiden ymmärtämistä kuin se todistikin, ansaitsee täyden tunnustuksen¹⁷¹. Kesäkuun kapinan¹⁷² jälkeen se oli mitä miehuullisin teko. Sillä oli sitä paitsi se myönteinen seuraus, että Proudhonin ehdotuksia vastustavassa vastauspuheessaan¹⁷³, joka julkaistiin sitten erikoisena kirjaseinä, herra *Thiers* osoitti koko Euroopalle, millä lapsenkatekismusjalustalla seisoi tuo Ranskan porvariston henkinen tukipylväs. Herra *Thierstin* verrattuna *Proudhon* todellakin kasvoi vedenpaisumuksenedelliseksi kolossiksi.

Proudhonin keksimät »*crédit gratuit*»* ja siihen pohjautuva »*kansanpankki*» (»*banque du peuple*») olivat hänen viimeisiä taloustieteellisiä »urotöitään». Kirjassani »*Kansantaloustieteen arvostelua*», 1. painos, Berliini 1859 (s. 59—64**) todistetaan, että hänen katsomustensa teoreettinen perusta sai alkunsa siitä, että hän ei tuntenut porvarillisen kansantaloustieteen perusaineksia, nimitään *tavaroiden* suhdetta *rahaan*, kun taas käytännöllise-

* — ilmainen luotto. *Toim.*

** Ks. tämän laitoksen 4. osaa. *Toim.*

nä päällysrakenteena oli vanhempien ja paljon paremmin laadittujen suunnitelmien yksinkertainen toistaminen. Että luottotoiminta on edistänyt omaisuuden siirtymistä luokan käsistä toisen luokan käsiin kuten esim. Englannissa 1700-luvun alussa ja sittemmin taas 1800-luvun alussa ja että tietyissä taloudellisissa ja poliittisissa oloissa se saattaa edistää proletariaatin vapautumisen jouduttamista, sitä ei voida epäillä vähääkään ja se on itsestään selvää. Mutta läpeensä *poroporvarillista* mielikuvitusta on pitää *korkoa tuottavaa pääomaa pääoman perusmuotona* ja yrittää tehdä erikoisesta luoton käytöstä, koron näennäisestä poistamisesta, yhteiskunnallisen uudistamisen perusta. Ja todellakin havaitsemme, että tätä mielikuvitusta kehittivät yksityiskohtaisesti jo 1600-luvun englantilaisen *pikkuporvariston taloudelliset ideologit*, Proudhonin polemiikki Bastiatin kanssa (1850) korkoa tuottavasta pääomasta¹⁷⁴ on paljon alempana kuin »*Kurjuuden filosofia*». Hän saa aikaan sen, että Bastiatkin lyö hänet, ja nostaa huilunkurisen metakan joka kerta, kun vastustaja antaa hänelle iskun.

Muutamia vuosia sitten Proudhon kirjoitti kilpakirjoituksen »*Verot*» — muistaakseni Lausannen hallituksen julistamaan kirjoituskilpailuun. Siinä ei ole enää jälkeäkään nerokkuudesta. Jäljellä ei ole muuta kuin *petit bourgeois tout pur**.

Mitä tulee Proudhonin poliittisiin ja filosofisiin teoksiin, niin kaikissa niissä tulee esiin se sama ristiriitainen, kaksinainen luonne kuin hänen taloudellisissakin tutkimuksissaan. Sitä paitsi niillä on vain paikallinen, Ranskaan rajoittuva arvo. Mutta hänen hyökkäyksillään uskontoa, kirkkoa jne. vastaan oli kuitenkin suuri paikallinen merkitys aikana, jolloin ranskalaiset sosialistit katsoivat sopivaksi pitää uskonnollisuutta paremmuutenaan 1700-luvun porvarilliseen voltairelaisuuteen ja 1800-luvun saksalaiseen jumalattomuuteen verrattuna. Kun Pietari Suuri voitti barbaarisuudella Venäjän barbaarisuuden, niin Proudhon teki parhaansa voittaakseen fraseologialla ranskalaisen fraseologian.

* — aidoin pikkuporvari. *Toim.*

Ei ainoastaan huonoiksi teoksiksi, vaan halpamaisuudeksi, kuitenkin pikkuporvarillista katsantokantaa vastaavaksi halpamaisuudeksi, on katsottava hänen teoksensa »*Valtiokaappaus*», jossa hän keimailee Louis Bonapartelle ja yrittää itse asiassa tehdä tämän kelvolliseksi ranskalaisille työläisille, ja hänen viimeinen *Puolaa* vastaan tähdätty teoksensa¹⁷⁵, jossa hän tsaarin mieliksi osoittaa kretiinin kyynillisyyttä.

Proudhonia on verrattu usein Rousseauhon. Mikään ei voi olla virheellisempää. Hän muistuttaa enemmänkin *Nic. Linguetia*, jonka kirja »*Siviililakien teoria*» on muuten varsin nerokas teos.

Proudhon oli luonnostaan taipuvainen dialektiikkaan. Mutta kun hän ei koskaan käsittänyt todella tieteellistä dialektiikkaa, hän päätyi vain sofistiikkaan. Itse asiassa tämä johtui hänen pikkuporvarillisesta katsantokannastaan. Pikkuporvari on niin kuin historioitsija *Raumerkin* kokoonpantu puolesta ja toisesta. Sellainen hän on taloudellisissa etupyyteissään ja *sittä syytä* myös politiikassaan, uskonnollisissa, tieteellisissä ja taiteellisissa katsomuksissaan. Sellainen hän on moraalissaan, sellainen hän on in everything*. Hän on olennoitunut ristiriita. Ja jos hän sen lisäksi on älykäs mies, kuten Proudhon, niin hän oppii pian pelaamaan omilla ristiriitaisuuksillaan, ja muuttamaan ne asianhaarojen mukaisesti kummallisiksi, kirkuviksi, väliin skandaalimaisiksi, väliin loistaviksi paradokseiksi. Tieteellinen puosakorointi ja poliittinen sopeutuvuus liittyvät erottamattomasti sellaiseen katsantokantaan. Sellaisten henkilöiden ainoaksi kannustavaksi vaikuttimeksi jää vain turhamaisuus, ja heitä, kuten kaikkia turhamaisia ihmisiä, kiinnostaa enää vain hetkellinen menestys, sensaatio. Näin menetetään kiertämättömästi se yksinkertainen moraalinen tahdikuus, joka aina piti esimerkiksi Rousseau loitolla kaikenlaisesta, jopa näennäisestäkin kompromissista olemassaolevan vallan kanssa.

Kenties jälkimaailma luonnehtii tämän ranskalaisuuden myöhemmän vaiheen siten, että Louis Bonaparte oli sen Napoleon ja Proudhon — sen Rousseau-Voltaire.

* — kaikessa. *Toim.*

Saatte nyt itse ottaa kannettavaksenne vastuun siitä, että Te näin pian tämän miehen kuoleman jälkeen panitte minut hänen kuolemanjälkeisen tuomarinsa osaan.

Teitä kunnioittaen *Karl Marx*

Kirjoitettu 24. tammikuuta
1865

Valitut teokset kolmessa
osassa, 2. osa, s. 18—24

Julkaistu »Social-Demokrat»
lehden 16., 17. ja 18. n:o:ssa
1., 3. ja 5. helmikuuta 1865

